

๕๑. อริยสัจธรรมแห่งพระพุทธศาสนา

The Noble Truths of Buddhism

ขอน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

In Honor of the Blessed One of the Fully Enlightened One

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network, 2016

ความสำคัญของบทความ

ปัญญาสามัญทางโลกที่ใช้ในการแสวงหาความรู้หรือข้อเท็จจริงนั้น เป็นข้อมูลสารสนเทศที่กระทำด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ ที่เรียกว่า “งานวิจัย-Research” ซึ่งประกอบด้วย ๕ ขั้นตอน ได้แก่ (๑) **ภูมิหลังปัญหา** (๒) **วัตถุประสงค์** (๓) **วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง** (๔) **การวิเคราะห์** (๕) **สรุปและอภิปรายผล** แต่ในทางตรงกันข้ามนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกำหนดขั้นตอนในการค้นหาความจริงอันประเสริฐในการดับทุกข์แห่งชีวิตได้จริง โดยผู้ศรัทธาต้องประพฤติปฏิบัติตามอย่างจริงจังเพื่อให้เห็นผลแห่งการปฏิบัติธรรมเป็นอันนำอัสสจรรยที่เรียกว่า “อริยสัจ ๔” [ภูมิความรู้ทางธรรม: ดับทุกข์ได้จริง] หมายถึง ความจริงอันประเสริฐที่ทำให้บุคคลกลายเป็นอริยบุคคลใน ๔ จำพวก ได้แก่ **โสดาบัน-สกทาคามี-อนาคามี-อรหันต์** โดยมีขั้นตอนดำเนินตามอย่างชัดเจนจำนวน ๔ ขั้นตอน ได้แก่ (๑) กำหนดรู้สภาพความทุกข์ เรียกว่า “**ทุกข์สัจ-ทุกข์อริยสัจ**” (๒) กำหนดรู้สาเหตุแห่งทุกข์ เรียกว่า “**สมุทัยสัจ-ทุกข์สมุทัยอริยสัจ**” (๓) กำหนดรู้ภาวะปราศจากทุกข์แล้ว เรียกว่า “**นิโรธสัจ-ทุกข์นิโรธอริยสัจ**” และ (๔) กำหนดรู้แนวทางปฏิบัติในการจะดับทุกข์ เรียกว่า “**มรรคสัจ-ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ**” สาเหตุที่ต้องใช้ คำว่า “อริยสัจ” นั้น เพื่อเป็นความจริงอันประเสริฐยอดเยี่ยม สามารถนำไปใช้ในการดับทุกข์ได้จริงๆ จนกลายเป็นอริยบุคคลได้ ส่วน “**ความรู้ทางโลก**” [เจริญงานวิชา] นั้น ไม่สามารถปลดทุกข์ดับทุกข์ของชีวิตได้จริง เป็นความรู้ที่ตอบสนองกิเลสตัณหาความทะยานอยากส่วนบุคคลเป็นหลัก คือ **พอกพูนภิลล** เช่น เรียนจบชั้นสูง ก็เพื่อให้ได้เงินเดือนค่าจ้างสูงๆ และมีโอกาสดีกว่าคนอื่นๆ ในการประกอบอาชีพ ไม่ใช่เพื่อความหลุดพ้นจากความปรารถนาและไม่ปรารถนาในโลกนี้ บุคคลจึงเจือปนด้วยสังสารทุกข์ตลอดเวล รวยมากเท่าไรก็ไม่เคยพอใจหรือสันโดษในสิ่งที่ตนหามาได้ ฉะนั้น ในการจะบรรลุธรรมวิเศษ [สัมโพธิญาณ: ปัญญาตรัสรู้] ได้นั้น ต้องเกิดความเห็นชอบ คือ “**สัมมาทิฐิ**” ได้แก่ **อริยสัจ ๔-ปฏิจจนสมุปปาท ๑๒-ไตรลักษณ์** เพื่อใช้เป็นความรู้ในการเข้าใจอย่างถูกต้องในเรื่องทุกข์ ที่เรียกว่า “**อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์-อุปาทานทุกข์**” ตามความเป็นจริง.

บทความที่ ๕๑ ประจำปี ๒๕๕๕ – อริยสังขธรรมแห่งพระพุทธศาสนา

พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าท่าน มุ่งเน้นการค้นหาความจริงสูงสุดโดยปรมาัตต์ คือ ความนึกคิดด้วยการกำหนดรู้นิยามที่เป็น “ปรมาตตะ-ปรมาตต์-ปรมาตลัจจะ” [Absolute Truths] หมายถึง ความจริงที่อยู่เหนือนิยามสมมติสังขของมนุษย์ แต่เป็นความจริงสูงสุดหรือบริสุทธิ์จากกิเลสอาสวะใดๆ ที่เรียกว่า “อภิธรรม-ธรรมอันยิ่ง” [ตรงกับปัญญาสามัญตามคติโลก “วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์-Pure Science” ซึ่งต่างก็เรียกว่า “ปรมาตต์” เช่นกันในศาสตร์ด้านปรัชญา] อันเป็นสภาวะธรรมทั้งหลายต้องอาศัยกันและกัน เกิดขึ้น กลายเป็นสภาวะธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง อันแสดงถึงความสัมพันธ์เชิงปัจจัยธรรม โดยพิจารณา กำหนดรู้ด้วยหลักธรรม “อริยสังข ๔” ที่เกิดขึ้นร่วมกับองค์ความใน “วิปัสสนาภูมิ” หรือ “ปัญญาภูมิ” ได้แก่ ขั้น ๕-อายตนะ ๑๒-ธาตุ ๑๘-อินทรีย์ ๒๒-อริยสังข ๔-ปฏิจกสมุปบาท ๑๒-ปฏิจกสมุปป็นนธรรม ๖ ธรรมทั้งหลายเหล่านี้ จะเข้าสัมพันธ์กับ “สัทธรรม-สันติบาท-อมตบาท-นิพพานบาท-เสรีธรรม-มรรค ภาวนา-อภิปัญญาเทติธรรม” ที่เรียกรวมๆ ว่า “โพธิปักขิยธรรม ๓๗” หมายถึง ธรรมเครื่องฝึกฝนใจให้ตรัสรู้หรืออริยมรรค ได้แก่ สติปัญฐาน ๔-สัมมัปปธาน ๔-อิทธิบาท ๔-อินทรีย์ ๕-พลัง ๕-โพชฌงค์ ๗-มรรคมี องค์ ๘ แนวทางปฏิบัติเหล่านี้ เป็นธรรมเกื้อกูลหรือสนับสนุนความตรัสรู้ นั่นคือ สามารถกำหนดรู้อริยสังข ธรรมได้ในวิปัสสนาภูมิ โดยไม่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงด้วย “อธิปัญญาธรรมวิปัสสนา” (ข้อ ๑๔ ใน มหาวิปัสสนา ๑๘) คือ การพิจารณาเห็นธรรมด้วยปัญญาอันยิ่ง หรือ “ยถาภูตญาณทัตตนะ” (ข้อ ๑๕ ในมหา วิปัสสนา ๑๘) คือ ความรู้ความเห็นตามความเป็นจริง ที่เรียกว่า “อริยสังข ๔” [ทุกขสังข-สมุทัยสังข-นิโรธ สังข-มรรคสังข] และ “กิจในอริยสังข ๔” [ปริญา-ปหานะ-สังขิกิริยา-ภาวนา] ดังนี้ (๑) **ทุกขอริยสังข** เป็น ขั้นแถลงปัญหาที่ต้องทำความเข้าใจและรู้ขอบเขต ด้วยข้อธรรม “ปริญา” (๒) **ทุกขสมุทัยอริยสังข** เป็น ขั้นวิเคราะห์และวินิจฉัยมูลเหตุของปัญหา ซึ่งจะต้องแก้ไขกำจัดให้หมดสิ้นไป ด้วยข้อธรรม “ปหานะ” (๓) **ทุกขนิโรธอริยสังข** เป็นขั้นบอกภาวะปราศจากปัญหอันเป็นจุดหมายที่ต้องการให้เห็นว่า การแก้ปัญหานั้น เป็นไปได้ และจุดหมายนั้นควรเข้าถึง ซึ่งจะต้องทำให้เสร็จ ด้วยข้อธรรม “สังขิกิริยา” และ (๔) **ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสังข** เป็นขั้นกำหนดวิธีการ ขั้นตอน และรายละเอียดที่จะต้องปฏิบัติในการลงมือ แก้ปัญหา ด้วยข้อธรรม “ภาวนา” [พร้อมด้วย: มรรคภาวนา-โพธิปักขิยธรรม ๓๗] ในอันดับต่อไปนี้ ผู้ปฏิบัติธรรมต้องมีขั้นตอนการตรวจสอบความสำเร็จในการปฏิบัติธรรมทั้งหมดด้วย “ญาณ ๓” หมายถึง ความหยั่งรู้-ปรีชาหยั่งรู้ ที่เรียกว่า “ญาณทัตตนะอันมีปริวัฏฏ์ ๓” ตามเป็นจริงใน “อริยสังข ๔” ครบรอบ ๓ มีอาการ ๑๒ ได้แก่ (๑) **สังขญาณ** คือ ความหยั่งรู้สังข ๔ ในแต่ละอย่าง (๒) **กิจขญาณ** คือ ความหยั่งรู้ ในกิจจะต้องทำในอริยสังข ๔ แต่ละอย่าง และ (๓) **กตญาณ** คือ ความหยั่งรู้การอันทำเสร็จแล้ว นั่นคือ กิจ จะต้องทำในอริยสังข ๔ แต่ละอย่างได้บรรลุความสำเร็จแล้ว เพราะฉะนั้น แนวทางที่ถูกต้องในการปฏิบัติ ธรรมตามคำสอนของพระพุทธเจ้าท่าน เป็นลำดับขั้นที่เป็น “วิธีทางวิทยาศาสตร์” [Scientific Methods] ที่ เรียกว่า “กระบวนการค้นพบความจริง” [Discovery Procedures or The Best Practice] และมีหลักการหรือ

ทฤษฎีรองรับการปฏิบัติไปสู่ “ความสำเร็จ–ความเป็นเลิศ” [Benchmarks] นั้นๆ ตามกำหนดไว้ได้จริง โดยมีองค์ประกอบ ๓ อย่าง ดังนี้ (๑) **เป้าหมาย–Purposes** คือ **อริยสังข์ ๔** (๒) **ความรับผิดชอบ–Implementations** คือ **กิจในอริยสังข์ ๔** และ (๓) **การตรวจสอบปรับปรุง–Adjustments** คือ **ญาณ ๓** ตามลำดับ

ถ้าเปรียบเทียบกับความรู้ในศาสตร์สมัยใหม่นั้น ก็เรียกว่า “ระเบียบวิธีการวิจัย” [Research Methodology] นั่นคือ การแก้ปัญหาทางสังคมทุกอย่างนั้น ควรมียานวิจัยมารองรับแนวทางปฏิบัติในการกำจัดปัญหาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาค้นคว้าวิจัยที่เป็นแบบ “วิจัยเชิงปริมาณ” [Quantitative Research] หรือ “วิจัยเชิงคุณภาพ” [Qualitative Research] ก็ตาม ก็ต้องอาศัยดุลยพินิจการคาดคะเนพยากรณ์ของผู้วิจัยเป็นสำคัญ [ภูมิรู้–ภูมิปัญญา และความซื่อสัตย์ของนักวิจัย] แต่ในทางพระพุทธศาสนานั้น ผู้ปฏิบัติต้องมีความมั่นใจ ความศรัทธา ในสมรรถนะทางสมองและความฉลาดอันประเสริฐที่จะเกิดขึ้นกับตน [ปฏิสัมภิทา ๔: ปัญญาแตกฉาน ด้วยการเจริญกรรมฐาน “อนุปัสสนา ๓” คือ พิจารณาอยู่เนืองๆ เพื่อให้เกิดปัญหาเห็นนามรูปโดยไตรลักษณ์] นั่นคือ “**ญาณทัสสนะ–ยถาภูตญาณทัสสนะ**” ของตน ถึงจะแก้ปัญหาและดับสาเหตุของทุกข์ได้อย่างเด็ดขาด [นิโรธวาร] ที่เรียกว่า “**มูล ๒**” หมายถึง มูลเหตุที่ทำให้เกิดสังสารทุกข์ [ข้อ ๖ ในปฏิจกสมุปป็นนธรรม ๖ อันเป็นองค์ประกอบในภวจักรหรือสังสารจักร] ได้แก่ (๑) **อวิชชา** คือ ความไม่รู้ อันเป็นอดีตเหตุ และ (๒) **ตัณหา** คือ ความทะยานอยาก อันเป็นปัจจุบันเหตุ ฉะนั้น ในการเข้าถึงในอริยสังข์ธรรมเบื้องต้นนั้น ประกอบด้วย การค้นหาความจริงใน ๒ ประเด็น อันเกี่ยวข้องกับ “**วิชา ๓**” คือ **ความรู้แจ้ง–ความรู้วิเศษ** ได้แก่ (๑) **ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ** คือ ปัญญาหยั่งรู้อดีตได้หรือระลึกชาติได้ ตรงกับ “**นามรูปปริจเฉทญาณ**” (ข้อ ๑ ในญาณ ๑๖) และ (๒) **จตุตปภาตญาณ–ทิพพจักขุญาณ** คือ ปัญญาหยั่งรู้สัตว์ที่จุติและอุบัติในสังสารวัฏฏ์นั้น เพราะมีกรรมเป็นของตน ที่เรียกว่า “**กัมมัสสกตาญาณ**” ตรงกับ “**ปัจจยปริคคหญาณ**” (ข้อ ๒ ในญาณ ๑๖) [ส่วน ข้อ ๓ คือ **อสาวิักขณญาณ–สัมมสนญาณ**] ดังรายละเอียดต่อไปนี้

[A] การกำหนดรู้ทุกข์ คือ “**อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์**” [ทุกข์สังข์] ให้เจริญกุศลกรรมโดย “**โยนิโสมนสิการ**” [Analytic Thinking] ด้วยหลักปัจจัยธรรม “**อนุโลมปฏิจกสมุปบาท**” [Direct Dependent Origination] หมายถึง ธรรมที่สภาวะธรรมปรากฏด้วยเหตุอย่างเดียวกัน ได้แก่ **ปฏิจกสมุปบาท ๑๒–ปฏิจกสมุปป็นนธรรม ๖** คือ **อวิชชา ๓–สังขป ๔–สนธิ ๓–วิภว ๓–อาการ ๒๐–มูล ๒** รวมทั้ง **กฏแห่งกรรม–กฏแห่งวิบาก–กฏกรรมของสัตว์**

[B] กำหนดรู้สาเหตุแห่งทุกข์ที่ควรกำจัดไป คือ “**สมุทัยสังข์**” ให้เจริญกุศลกรรมโดย “**โยนิโสมนสิการ**” ด้วยหลักปัจจัยธรรม “**ปฏิโลมปฏิจกสมุปบาท**” [Reverse Dependent Origination] นั่นคือ (๑) **อวิชชาเป็นปัจจัยแห่งทุกข์** กับ (๒) **การดับปัจจัยแห่งอวิชชาคือการดับทุกข์** โดยทางทฤษฎีนั้น “**เหตุแห่งทุกข์เกิดขึ้นที่ไหน ก็ให้ดับเหตุที่ตรงนั้น พร้อมปัจจัยอื่นๆ อันเป็นปัจจัยองค์ประกอบไปด้วย**”

เพราะฉะนั้น แนวทางในการดับทุกข์ของพระพุทธเจ้านั้น จะเป็น “มุมมอง” ที่พิจารณาและกำหนดรู้มูลเหตุของปัญหาถึงมิตិความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยในทุกระดับของระบบโครงสร้างอย่างองค์รวม [Holism] ประกอบด้วยวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล **การมองโลกในแง่ดี** [Optimism] โดยกระบวนการสืบสวนมูลเหตุของปัญหาครอบคลุม ตั้งแต่ต้นจนจบทุกประเด็น ทุกมิติองศาความสัมพันธ์ของมูลเหตุแห่งปัญหานั้นคือ สามารถกำจัดปัญหาได้อย่างเบ็ดเสร็จอย่างจบสิ้นเด็ดขาดและยั่งยืนถาวร [นิสรณนิโรธ] ไม่นำไปสู่การสร้างปัญหาใหม่เพิ่มขึ้นต่อไปในอนาคต ซึ่งเป็นการมองเห็นปัญหาหรือทุกข์อย่างรู้แจ้งเห็นจริงแทงตลอด [ปฏิเวธ: เกิดจากปัญญาแตกฉานด้วยความเชี่ยวชาญรอบรู้แห่ง “โกศล ๓” หรือการเจริญกุศลกรรม โดย “โยนิโสมนสิการ” – **ปฏิภาณปฏิสัมภิทา**: ปัญญาแตกฉานด้วยไหวพริบปฏิภาณ ทำให้เกิด (๑) **ความคิดริเริ่ม** (๒) **ความคิดสร้างสรรค์** และ (๓) **ความคิดประยุกต์ดัดแปลง** ในวิปัสสนาภูมิ นั่นคือ “**ภาวนามยปัญญา**” ได้ทั้งกระบวนการของปัญหา ด้วยอุบายวิธีที่แยบคายในใจอย่างถูกต้องโดยธรรม [โยนิโสมนสิการ–โกศล ๓–อนุตตรियะ ๓–ปฏิสัมภิทา ๔–ปัญญา ๑๐] คือ ประกอบด้วยปัญญอันประณีตและมีเหตุผลอันลึกซึ้ง ที่เกิดขึ้นด้วย “**ญาณทัตสนะ–ยถาภูตญาณทัตสนะ**” ที่สัมปยุตต์ด้วย (๑) **ปัญญาเห็นธรรม–ปฏิจักษุสัมปทา ๑๒–ยถาภูตญาณ–ธรรมจักขุ** และ (๒) **ปัญญาตรัสรู้ธรรม–สัมโพธิญาณ–อาสวัคชญาณ** มีอาการ ๖๔ โดยอาศัยพลังอำนาจของการเจริญภาวนา [ภาวนามยปัญญา] ได้แก่ (๑) **สมณะ–สมณพละ** และ (๒) **วิปัสสนา–วิปัสสนาพละ** หรืออีกนัยหนึ่ง นั่นคือ การอาศัยสภาวะแห่งจิตปราศจากนิวรณ์ทั้งหลาย โดยการเข้าถึง “**จตุตถฌานกุศลจิต**” [อุเบกขา–เอกัคคตาแห่งสมาธิ] และปัญญาญาณในวิปัสสนา [วิปัสสนาญาณ] นั่น เป็นปัจจัยองค์ประกอบสำคัญหลักในการพิจารณาและวินิจฉัยสาเหตุแห่งปัญหา จึงสามารถดับทุกข์ทั้งปวงได้ตามเป็นจริง [อาสวัคชยะ] และสามารถบรรลุดังอรหัตตผลด้วยความตรัสรู้สัมโพธิญาณได้ ที่ประกอบด้วยธรรม ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) **อริยสัจ ๔** (๒) **กิจในอริยสัจ ๔** และ (๓) **ญาณ ๓** ที่เรียกว่า “**ปัจเจกเวทณญาณ**” มีอาการ ๑๕ ประการ หมายถึง ญาณหยั่งรู้ด้วยการพิจารณาทบทวน คือ สำรวจรู้มรรคผล กิเลสที่ละแล้ว กิเลสที่เหลืออยู่ และนิพพาน เว้นแต่ว่าพระอรหันต์ไม่มีการพิจารณากิเลสที่ยังเหลืออยู่ นั่นเอง

นอกจากนั้น อาจสรุปในภาพรวมว่า การค้นหาวินัยธรรมได้นั้น ต้องดำเนินด้วยสัมมาปฏิบัติ เพื่อให้เข้าถึงกระแสแห่งอริยมรรคเท่านั้น ได้แก่ (๑) **อริยสัจ ๔** (๒) **อริยมรรคญาณ ๔** และ (๓) **อริยมรรคมีองค์ ๘–อริยมรรคมีองค์ ๑๐** [สัมมัตตะ ๑๐] ซึ่งประกอบด้วยปัญญาและเหตุผลโดยไตรสิกขาที่บริสุทธิ์ ได้แก่ (๑) **อภิสัสสิกขา** คือ ดำเนินด้วยปัญญา (๒) **อภิจิตตสิกขา** คือ นำไปสู่ปัญญา และ (๓) **อภิปัญญา** คือ เริ่มต้นด้วยปัญญา โดยลำดับขั้นตอนการปฏิบัติตามนัยแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ นั่นคือ (๑) **อภิปัญญาสิกขา: สัมมาทิฐิ–สัมมาสังกัปปะ** (๒) **อภิสัสสิกขา: สัมมาวาจา–สัมมากัมมันตะ–สัมมาอาชีวะ** และ (๓) **อภิจิตตสิกขา: สัมมาวายามะ–สัมมาสติ–สัมมาสมาธิ** ซึ่งต้องอยู่ในสภาวะที่ถูกต้องด้วยเพิ่มในความหลุดพ้นด้วย นั่นคือ (๑) **สัมมาญาณ–โลกุตตรมรรค–มคคญาณ** คือ หยั่งรู้ชอบ และ (๒) **สัมมาวิมุตติ–โลกุตตรผล–ผลญาณ** คือ หลุดพ้นชอบ ที่เรียกว่า “**อรหัตตผลวิมุตติ**” ขั้นตอนทั้งหมดรวมกัน เรียกว่า “**สัมมัตตะ ๑๐–อเสขธรรม**” บุคคลผู้เป็นอริยบุคคลนั้น จึงจะสามารถบรรลุดังความตรัสรู้สัมโพธิญาณได้จริง.

